

Legfontosabb: jóval több önkritika, jóval kevesebb vers.

Külön ki kell emelnünk a kötet finom, artisztikus, izléses kiállítását.

Juhász M.

Dénes Gizella: Boldogasszony hadnagya. Regény két kötetben. (Szent István-Társulat kiadása.) — **Néma szökökút.** Regény. (Pallas Rt. kiadása) Dénes Gizella termékeny író. Rövid idő alatt, az utóbbi három évben már négy regénye jelent meg a könyvpiacra. Talán ennek a termékenységnek is része van abban, hogy az írónőnek az irodalmi diletantizmusból való kibontakozása lassúbb ütemű, mint óhajtanánk. Ezúttal utóbbi két történeti regényéről akarunk számot adni.

A történeti regény műfaja az írói fantáziát különösen nehéz feladat elé állítja: életszerű és költői, de történetileg is hű rekonstrukciót kíván s ezért nemcsak szabad és teremtő képzelőerőt követel, de ezt a képzelőerőt egyszersmind ezer adattal korlátozza, megköti. Ez a korlátozás vonatkozhatik csupán a kor szellemére, ha a regény szereplői és cselekménye költött, de kiterjedhet a szereplőkre is, ha azok történeti személyek. A történeti események alakításában is kevés az író szabadsága. Ilyen korlátok között értékes művet alkotni csak a legnagyobbaknak adatott. A történeti regények nagy tömege valamely történeti fejezet illusztrációjává egyszerűsödik. A *Boldogasszony hadnagya* is ilyen illusztráció: Hunyadi János költői életrajza.

Dénes Gizella a történeti mozzanatokkal nem alakítja, csupán regényessé színezi, a lelki indítékek elemegyetése és a történeti adatok dialógusokba tördelése által. A szereplők elmondják a tudnivalók felét s a szerző kiegészíti ismereteiket. Az akciók szavakban oldódnak fel. Már költőibb eljárás, de kissé átlátszó: a hatás anticipálása és a cselekmény misztikussá fokozása.

Példák az előbbire: A kis gombkötő inasnak reszket a keze a még akkor ismeretlen vitéz, Hunyadi nevének hallatára, mestere meg éppen azt is megsejti, hogy egyszer még harangozni fognak erre a névre. Szilágyi Erzsébet apja úgy véli, hogy leánya «tán majd csak szül egy királyt.» Az utóbbira: Hunyadi és vitézei dél felé menetelnek. Útközben a törökről beszélgetnek, ami igen természetes. Hunyadi megállapítja, hogy a török nemcsak nekünk ellenségünk, hanem az egész kereszténységnek. Ez is köztudomású lehetett. Az írónő mégis igen elálmélkodik rajta: «nem tudja, ki súgta neki a szavakat, nem tudta, honnét, mely mélységből jönnek azok, csak kimondta. Ki kellett mondania... Valami furcsa borzadály fogta most meg a lelkeket. Csend lett és lihegve hallgattak. Mintha felettük roppant volna egyet a végzetes jövendő fátyola.» Ilyen meglepő stílusfordulatok lendítik ki az író forrástanulmányainak és reális valóság szemléletének világából a koturnusos és festett szavak ritka légkörébe.

A *Néma szökökút* alakjai és cselekménye költött. Csak a háttérben villannak fel a negyvenes évek magyar mozgalmi. A legendás szökökút az Istvánffyak ősi kastélya előtt áll. A kút vize akkor apadt el, amikor a család ősanját hűtlenségen érte a férje. A szerencsétlen asszony a kútba ölte magát. Egy öreg és «nagyéletű» sybilla megjósolta: «Vénusz istenasszony kútja csak akkor muzsikál, ha szívbeli szeretők járulnak hozzája». Századoknak kellett eltelniök, míg ilyenek akadtak: a büszke grófi leány és a daliás Hardegg-cuirassier, Ritterstein Emerich kapitány. Kiderül, hogy van a családi törvénynél is ősbibb törvény: militia est potior. «Júlia szeméibe, a két tágranyílt ibolyaszín pupillába hirtelen és végzetesen bele-tört a valóban remekbeszabott, keskeny, barnára égett férfiarca.» Leh-

jítja — vagy leejti? — zsebkendőjét, a kapitányról álmodik, róla ábrándozik, másnap vele táncol és ölelkezik a terrazon. Szóval szétszaggatja «nevelése láncait» és kijelenti, hogy a maga «egyéni életét» akarja élni. Szándékát apja öngyilkossága sem tudja megtörni. Erre csak a magyar szabadságmozgalom képes a maga csodálatos, Júlia szívéig elható erejével. A nagy lelki és testi szenvedés mégis sirba dönti a leányt. Temetése órájában a szökökút ismét elnémul.

A regény szembeötlő hibája, hogy a szerelmi történet, hőseivel együtt, könnyen elválasztható a kortól, amelybe az író belehelyezi. Ez a történet, kevés változtatással, bármely más korba is belehelyezhető volna, de irrealitásai miatt egyikbe sem illene bele. A csodás és misztikus elemek alkalmazása itt még átlátszóbb fogássá vált.

A jellemek elrajzoltak, a szerelmi mese sablonos. Ez a regény nemcsak kisebb igényű, de kevésbé is sikerült, mint a Boldogasszony hadnagya, noha sem a személyeknek, sem a cselekvénynek az alakításában nem korlátozta az írónőt a történeti anyag merevsége. Amott történeti ismeretek népszerűsítésére törekedett, itt csupán szórakoztatni akart. A kötet végéhez fűzött rövidebb elbeszélést, *Amíg a csillag kigyul* (Lionardó és Mona Liza szerelméről), művészi szándék sugalmazta.

M. F.

Vidéki író-indulások. Faber-Kovács Gyula: Ballag már a vén diák... (Pápa.) **Tatay Sándor: Az eke.** (Sopron.) Mindkét regény az írói ösztön tipikusan első mozdulatából tevődött össze. Önképzőköri pályamunkák, helyi lapokban megjelent versek és novellák, alkalmi szereplések bizonyára állanak már mögöttük, de a «nagyobb» kezdés minden lelkesült öntudata, stíl-remegése, az attitűd közönségre pillantó volta és a mondanivaló eszmei

imbolygása tapintható bélyegként nyomódott rájuk.

De nem is értékük súlyáról akarunk beszélni. Kezdő vidéki írók munkái mint dokumentumok érdekesek. Dokumentumai a közízlés bizonyos rétegének. A környezet ízlése, melyből kinőnek, majdnem egynemű. «Uralkodó» ízlésről a legbiztosabb értelemben csak a vidéken beszélhetünk. Az irodalmi társaságok, melyekben a vidéki író kezdő lépéseit meg szokta tenni, elsősorban hagyományörzők. A sajtókritika véleményadó hangját is e kialakult hagyomány irányítja és nem billentik ki e még társadalmi kapcsolatokkal is szilárdított egyensúlyból az «irodalmi központ» egyidőben élő különféle ízlésirányainak harcos mozdulatai. A kezdő vidéki író igen ritkán tud szabadulni attól, hogy ne ennek a kifomált és elfogadott helyi ízlésnek írjon, az el- és felismerés e közvetlen adományozójának. Így Faber-Kovács Gyula és Tatay Sándor is. A pápai diákok regényében a helyi vagy ottani kapcsolatokkal bíró olvasó sikerrel keresheti meg önmagát, emlékezhetik derűs-bús diákevekre és szívrezdító anekdoták jutnak eszébe a multra emlékezés érzelmességén át. Emlékezhetik, mennyi ügye-baja volt «szecska» korában, mily vészes is volt egy latin óra, mily lázban égett az első tánciskolai alkalommal s mily gyönyörűen fájdalmas volt az első szerelem. A másik regény ebből a saját milieu-höz való tapadásból programmokig jut el. A magyar föld, a vidéki őserő patetikuma él benne. Nemzetfenntartás, falumentés, a földdel való tragikussá emelt küzdelem, a bűnös város bomlasztó ereje a motívumai s a magyar vidék öntudatos büszkesége az ihletője. Mindketten igaz bensőséggel tisztelgnek milieu-jük előtt Faber-Kovács óvatos érzelmességével, Tatay pedig tragikus pátosszal.

Környezetük ízlésének e morális